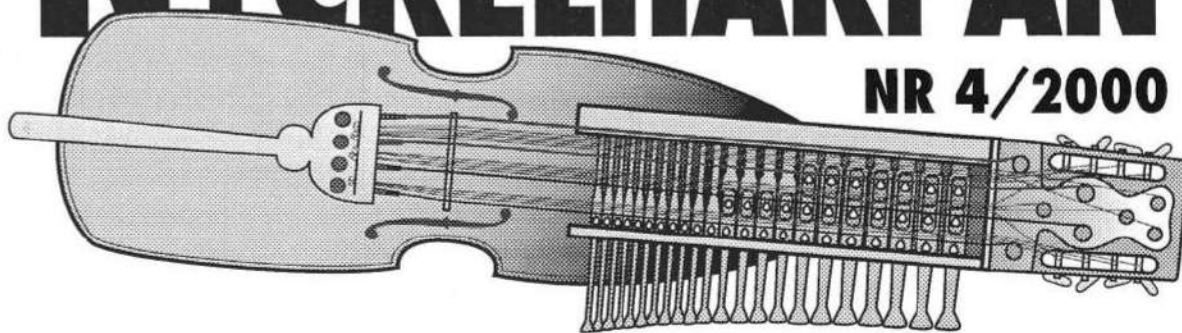
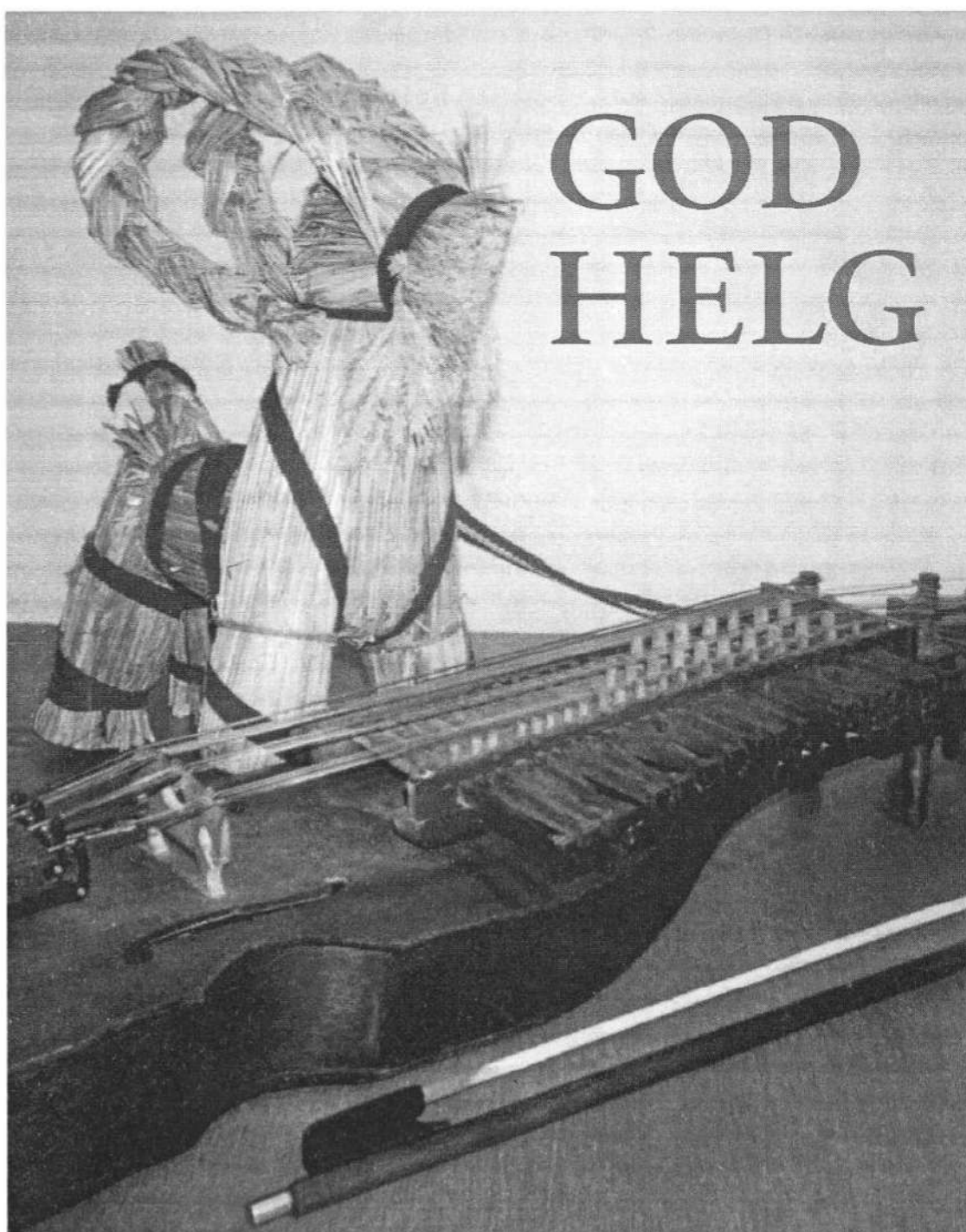

NYCKELHARPAN

NR 4/2000

FÖRENINGEN NYCKELHARPANS MEDLEMSTIDNING

GOD HELG

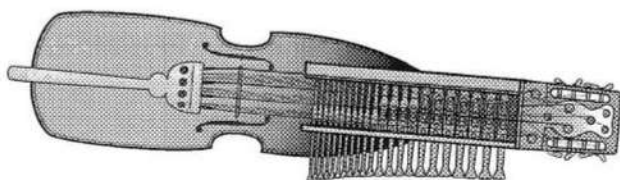
STORT
MUSIKALISKT
JULKRYSS

HÄR FINNS
ALLA
MEDLEMMAR

GULAMÅLA-
VITEN
- HARPSPELARE
FRÅN VALÖ

BILDER FRÅN
JULFESTEN

M.M.

NYCKELHARPAN NR 4/00

Årgång 14.

Medlemstidning för Föreningen Nyckelharpan.
Utkommer med 4 nr per år. ISSN 1401-2936

Adress: Föreningen Nyckelharpan, c/o Möllerman
Riddarstigen 17A, 183 30 Täby.

Ansvarig utgivare: Sture Möllerman.

Redaktion:

Sture & Marianne Möllerman, tel 08-768 13 66.

Anne-Marie Tärnström, tel 08-89 91 80.

Artiklar och bilder ur Nyckelharpan får ej kopieras för
publicering utan medgivande från redaktionen.

Material till nästa nummer skall vara på redaktionen
senast 10 februari.

MEDLEMSSKAP

i Föreningen Nyckelharpan kan väljas antingen fullt ut
eller begränsat.

Fullt årligt medlemskap erhålles mot inbetalning av
125 kr på föreningens postgirokonto nr 491 82 94 - 2.

Väljer du lägre medlemsavgift, 100 kr, erhåller du
tidningen Nyckelharpan men avstår från all övrig infor-
mation.

FÖRENINGEN NYCKELHARPANS STYRELSE

		Telefon
Ordförande	Sture Möllerman	08-768 13 66
Kassör	Paul Westman	08-649 22 09
Sekreterare	Anne-Marie Tärnström	08-89 91 80
Ledamot	Ingemar Aronsson	08-99 62 19
Ledamot	Karin Wester	08-778 15 09
Suppleant	Christer Kvarne	08-641 25 12
Suppleant	Bertil Svensk	08-556 512 62

Föreningen Nyckelharpan org. nr 80 20 11-4289

<http://welcome.to/nyckelharpan>

BIRGER GUSTAFSSON AB

är Föreningen Nyckelharpan sponsor i form av mycket
generösa villkor vid tryckning av bl a vår medlemstidning.
Vi tackar alla hos Birger Gustafsson AB som på detta sätt
stöder vår verksamhet.

INNEHÅLL

i detta nummer

Medlemsfördelning	sid. 3
GulamålaViten – harpspelare från Valö	sid. 4-5
Stort julkryss med fina vinster	sid. 6-7
Julfesten på Hartwickska Huset	sid. 8-11
Kommande aktiviteter	sid. 10
Helgkurs	sid. 12

Nästa manusstopp 10:e februari

GRATTIS 1

I förra numrets artikel om
sommarens Zornmärkesupp-
spelningar, tappade vi bort en
av de spelmän som erhöll ut-
märkelse.

Nyckelharpspelare Lennart Nordin, medlem i Hjulåkers
spelmän och medlem i Föreningen Nyckelharpan erhöll
bronsmärke i Malmköping.

Stor ursäkt och ett varmt grattis, Lennart!

Red.

GRATTIS 2

En av de spelmän som var med och startade Föreningen
Nyckelharpan och som under de första åren verkade som
medlemstidningens redaktör var Gunnar Fredelius.

Gunnar fyller 50 år den 9 januari 2001.

Grattis i förskott!

Helgkurs

Tyvärr blev det ingen lätkurs i Föreningen Nyckelharpan
regi i höstas, men nu planerar vi istället för en hel helgkurs
under april månad med spel, mat och övernattnig. Läs mer
om detta på sista sidan och gör gärna en preliminär anmälan
redan nu.

Många frågar ofta hur vår medlemsspridning ser ut. Det vill säga – var bor alla? På landet eller i storstaden. I norr, söder, öster eller väster. Hur många är kvinnor, hur många är män. O.s.v.

För att ge ett så korrekt svar som möjligt tog jag vår medlemsmatrikel och började summera.

Vid höstens start var vi 379 betalande medlemmar, varav 64 kvinnor och resten män.

154 bodde i Stockholmsområdet – i själva staden 43 och i kranskommunerna 111. Där hade Sollentuna flest av våra medlemmar – 15 stycken. Tätt följt av Täby med 12 och på tredje plats Vallentuna med 10. Järfälla hade 9. Nacka och Huddinge hade 6 medlemmar vardera.

Utanför Stor-Stockholm kom Uppsala på klart första plats med 15 medlemmar, Linköping på andra med 9 och på delad tredjeplats Eskilstuna och Göteborg med 5 vardera.

Hur fördelningen såg ut över hela landet framgår i stort på kartan härintill. En prick = en medlem.

15 av medlemmarna fanns utomlands. USA 6. Norge 3. Tyskland 2. Åland 1, Danmark 1, Schweiz 1. Japan 1.

Vår medlemstidning Nyckelharpan skickas även till 8 organisationer och institutioner, där fler kan ta del av vår verksamhet.

Sture Möllerman, ordf.

Gulamåla Viten, harpspelare från Valö.

Från Upplands fornminnesförening och hembygdsförbunds årskrift Uppland 1943 under rubriken Typer och tidsdrag från Uppländsk bygd.

I Uppland har som bekant funnits gott om spelmän. Kring dem alla, och särskilt kring dem, som varit huvudet högre än de andra, har legendfloran vuxit tät och frodig. De flesta sägner handla inte enbart om spelmännens musik utan även om deras förmåga att trolla och förvända synen på folk. Det förefaller nästan som om alla dessa spelmän samtidigt varit större eller mindre trollkarlar. Så var det med jätten bland Upplands spelmän, Byss Kalle, och så var det med hans samtida *Gulamåla Viten*, båda nyckelharpospelmän. Den senares levnadsöden skall här i korta drag täljas.

Gulamåla Viten hette egentligen Jan Ersson och föddes i byn Gålarmora (eller Gålamura efter äldre husförhörsböcker) i Valö socken år 1799. Något vallonskt inslag att hänföra musikbegåvningen till kan ej spåras i slakten, om man också går tillbaka så långt husförhörsböckerna räcka, d.v.s. till mitten av 1700-talet, men naturligtvis *kan* det finnas där. "Gulamåla" är en förvrängning av Gålarmora och tillnamnet Viten lär han ha fått därför att han alltid på sina spelmansfärder åkte efter en vit häst. Kanhända har rent av hästens namn så småningom överförts på ägaren. Tillsammans med sin far brukade han dennes gård, som ärvts av slaktens söner i flera generationer och som Viten även sedermera fick. Han var gift två gånger, hans första hustru hette Maja Ersdotter, den andra Brita Persdotter. Inalles hade han sju barn. Prästerskapet har inte haft någonting att anmärka på honom, han var med på husförhör och gick till skrift som annat folk på den tiden. Ramen kring hans liv är sålunda så enkel och vardaglig som möjligt.

Som driftig bonde gjorde sig dock ej Viten känd av sin samtid. Där man såg en skymt av den bekanta vita hästen, där tänkte man inte på att det var bonn på Gålarmora, som kom körande. Nej, det var spelmannen och trollkarlen, "hjärten i hundra äventyr", som reste till något gästabad med sin beryktade nyckelharpa. Då kom det nog ett leende på många läppar, en munter glimt i månet öga, eller kanske ilade en rysning av skräck utefter ryggraden, beroende på vilka upplevelser man haft i hans sällskap. Glad och språksam var Viten, och träffade han någon efter vägen, så nog blev det en pratstund, i all synnerhet sedan hästen blivit så van vid dessa anhalter, att han utan vidare stannade av sig själv. Och för övrigt tordes man nog inte annat än stanna och prata, så

länge Viten ville, ty denne var säkerligen mer beryktad som trollkarl än som "harpspelare". Visserligen var han i vardagslag ansedd som godmodig, till och med from, men då han skulle ut på någon spelmansfärd, hade fromheten försvunnit i och med inmundigandet av "tre droppar" av en vätska, som skall ha varit så stark, att dropparna "hoppade om varandra i glaset".

Även utan de där dropparna kunde han tydligen trolla. En gång körde han i rad med flera andra bönder en forä till Gävle. Viten satt väl i andra tankar på sitt lass, och det bar sig inte bättre än att han körde i diket. Det fanns intet annat att göra än att be den efterföljande forbonden om hjälp, fast denne råkade vara en gammal antagonist. Hjälpa ville han inte heller utan slängde vresigt ur sig:

– Sup du lagom, fyllbult, så du kan köra som folk!
Men det skulle han aldrig ha sagt. I samma ögonblick låg hans eget lass upp- och nedvänt på vägkanten.

Som spelman överglänstes Viten av sin store samtida, Byss Kalle. Visserligen komponerade han liksom andra spelmän med självaktning sina egna melodier, men de visa en så omisskännlig påverkan av Byss Kalle, att man inte kan tala om Viten som självständig kompositör. Två låtar ha dock fått namn efter honom, nämligen "Gulamåla-polskan" och "Gulamåla Vitens vals", båda intagna i RubenLiljefors' Uppländsk Folkmusik. Av dessa är särskilt polskan inspirerad av Byss Kalle. Den är nämligen en s. k. sextondelspolska, vilken typ den senare särskilt älskade och med förkärlek använde till skillnad från övriga uppländska spelmän.

I de till våra dagar bevarade historierna om Viten figurerar han sällan enbart som spelman, utan i dem äro musik och trolleri hopblandade på ett många gånger ganska lustigt sätt.

Viten skulle t. ex. en gång spela för några vallonsmeder i Lövsta bruk. Intet ont anande satte han i gång som vanligt, men döm om hans förvåning, då han började märka, att det måste finnas någon trollkunnig person bland hans åhörare. Denne roade sig med att "taga av" strängarna på Vitens harpa. Detta uttryck betydde, att Viten ej längre kunde få strängarna att ljuda, fastän de funnos kvar på harpan. När Viten kom underfund med hur det hängde ihop, lär han lugnt ha tagit något ur bröstfickan och stoppat det i innanför stövelskäftet. Vad det var såg ingen, men god verkan hade

det, ty efteråt gick det inte för den andre att trola längre, och nu satte Viten till att spela, så knappar och spännen sletos ur kläderna på åhörarna.

Kanske är detta samma historia som den Liljefors relaterade i Uppländsk Folkmusik och som här återges: "Så berättas det att Byss Kalle och Gulamåla Viten skulle spela tillsammans vid ett bröllop i Lövsta. Under det vigseln försiggick i kyrkan, stodo båda spelmännen med sina nyckelharpor utanför, beredda att klämma i med brudmarschen, när bröllopståget kom ut ur kyrkan. De hade kommit överens om att ej krångla för varandra; men just som brudföljet kom ut och spelmännen stämde upp brudmarschen, började taglen i Byss Kalles stråke falla, det ena efter det andra, till sist allesammans. Men Byss Kalle var beredd, han drog fram en annan stråke ur stövelskaftet, och nu gick det bra, tills de kommo till bröllopsgården. Sedan alla fått till bästa, mat och dryck i långa banor, började dansen, men så mitt under brudpolskan sprang storbasen på Byss Kalles harpa. Han var emellertid redo även denna gång. En sådan sträng som storbasen på en harpa brukar i vanliga fall hålla ända till tio år, och Byss Kalle hade kort före bröllopet satt på bl. a. en ny storbas. Han låtsade emellertid om ingenting utan satte helt lugnt på en ny sträng, och så fortsatte spel och dans en stund till, till dess ett, tu, tre Gulamåla Vitens harpa ramlade ned på golvet i bara spillror. Då blev emellertid Gulamåla Viten arg, sprang upp från stolen och slog ihop sina händer framför Byss Kalle. Detta hade till följd, att denne blev alldeles stel och ej kunde röra så mycket som ett finger. Han bad då en av de närvarande att ta fram en liten flaska, som Byss Kalle hade i sin ficka, och ge honom en droppe därav. Sedan Byss Kalle fått detta, kryade han så småningom till sig, och det dröjde ej länge, förrän dansen var i full gång igen, och nu utan något vidare krångel, ty då Gulamåla Viten nu var utan harpa, gick han ifrån bröllopsgården och kom ej tillbaka."

Gulamåla Vitens livsföring var säkerligen tämligen ansträngande: en bondes arbetsfyllda liv, omväxlande med musik och trolleri, nattvak på kalas och naturligtvis mängder av brännvin. Lever man livet så, blir man fort utsliten. Han dog också redan år 1846, endast 47 år gammal, under det han spelade på ett bröllop i Håkanbo, en liten by inte långt från Lövsta. Det berättas att han natten före sin död tre gånger ropat på sin mor och att dörren till hans rum slagits upp "med fruktansvärd kraft" vid hans tredje rop. Detta tolkades så, att Viten skulle ha haft förningar om att hans liv snart skulle vara slut.

På bröllopet i Håkanbo lär det redan från början ha visat sig, att "trollkraften" kring honom var särskilt stark den dagen. Hatten flög av honom oupphörligt, och endast med oskyldiga barns hjälp kunde han få den att sitta kvar på huvudet.

Så gick bröllopet för övrigt sin gilla gång, och efter dansen hamnade Viten och en skytt, den s. k. "Håkanbo-Jan", i stugans kammare, där de fortsatte pokulerandet under ordbyte om vem som var den duktigaste trollkarlen av de två. Jan var nämligen också lite trollkunnig. De till och med slo

vad om detta, och det på ett alldeles särskilt hemlighetsfullt sätt, nämligen med händerna under bordet och under mummel av besvärjelser och trollramsor, Undra på, att den stackare, som händelsevis samtidigt befann sig i kammaren och sålunda råkade bli åsyna vittne till deras förehavande, helt plötsligt tyckte, att "hela rummet blev fullt med smådjävlar". Slutligen sjönk Viten ihop vid bordet, i det han sade:

– Rättnu lider de me meg.

Håkanbo-Jan gick då ut ur rummet, och alla smådjävlarerna lära ha försvunnit samtidigt. Då man kom i rörelse i huset frampå förmiddagen hittade man Viten död under bordet.

Enligt en annan version skall Viten under bröllopet ha blivit bjuden på extra starkt brännvin, vilket inspirerat honom till ett spel, som man aldrig hört maken till. Han spelade som en besatt, stråken jagade över strängarna och slutligen brusto dessa vid ett sista skärande ackord. I samma ögonblick skall Gulamåla Viten ha sjunkit död ner där han stod. Vilkendera version som är sann kan ej avgöras.

I en gammal bibel, som Viten givit som konfirmationspresent till en av sina söner, Anders – vilken för övrigt ärvde sin faders musikaliska begåvning och blev en duktig klarinettblåsare, "Anders Janso på Kiln" – har en annan av sönerna, Knut, skrivit om fadern: "Mycket sörgd och Saknad utaf sin Gamla moder Samt Hustru och Barn som förut varit tillSammans och nu er vi förskinGrade Så att den ena er her och den andra er der utafoss." Hans eftermäle inom familjen var sålunda det bästa. Där var han ej i första hand spelman och trollkarl, där var han son, make och fader, den sammanhållande kraften, som bittert saknades, då den plötsligt fösvann.

Bertil Georgsson och Karin Alinder.

Nytt på "nätet"

Du som brukar surfa på internet och är intresserad av nyckelharpor får här ett litet tips:

<http://w1.877.telia.com/~u87714412/index.htm>

Nyckelharpan julkryss

av Sture Möllerman

Här får du tillfålla till lite huvudbry under några lata vintertimmar.

Klarar du av vårt korsord, sänd då in det till Föreningen Nyckelharpan c/o Möllerman Riddarstigen 17A, 183 30 Täby och du har chansen att vinna ett litet pris.

Först öppnade och rätt ifyllda kryss belönas med musikboken Roslagslåtar – notuppteckningar av låtar från Valö

HALLER SPELMÅN		DANSAS I SÖRMÅLAND	OCH	ÄR LIKTA ↓ KYLER	DEL AV PENSION
IN- SMÄLTNING					
KLÄTTER- MUS					BESTA- ENDE
GER TON					
TAS I RANSÅTER					NATRIUM
TOIG					SYRE
KÄFT	PAPEGOJA		TUSEN METER	BYTE FÖRE TID	
			ÄR FÖLET		INTE I ANDRA TAR GENVÄG

3,14	↓ VID STOCKSUNDS- BRON I STOCKHOLM	↓	BRYR SIG TIBIG VIOLIN- MÅSTARE	↓ SE UPPI SLAKT MED NYCKEL- HARPA	INSPIRERADE TILL VALS	PRIMAT HALLA SAMMAN	STÄMMA FÖR RÄTT		FÖRE GYMNASIET "PAJAZZOS" FADER
	HOPPAR OVER HINDER MILITAR UTMÄRKE						HÖGTIDUGA SPARKAR BOLL		
ELVIS			STOR A				FINNE FÖR KÄFT		DEN SEGLADE HYERDAL
HELRE					MUSIKALISK TERM I FALL			VÄVER PÅ TRÅD	
KAN SPELA			ÄR LITEN BARRTRÄD			KAN MAN FICLEN HOS 'FARBOR'	VÄLLUTA STRÖM	ENG NEJ	GREK SAMLADE DR MINTHE
	FEMTIO		SKIVSORT NOAS BAT	BABA	FRAGA		HUR SÄP	ITU	MOLL MED TRE 0
ÄNGLA- MUSIK	"HESA FREDRIK"	SAÖR- GAS	↓		OFTA EFTER LOGOTYP VOMEXAR	FÖRE TOLV MI			EJ TYPISK ELDAS MED
YTTERST PÅ FICL							OFTA INVID STORA VÄGAR VÄDERSTRECK		
SEG- LARE	J. S.			MUSIKALISK NYSTRÖM DUR UTAN FÖRTECKEN	FALK- MAN	KAM EFTER INBJUDAN		UNDER FN	TROTS DET HEL
			→				→		
	LÄNGD MATT	H DUR I USA	SOM CIRKEL	BERÖMMA VÄDER- STRECK			MATT MOLL MED FYRA 0	100 CL PREPOSITION	DUR MED TRE KORS
LATIN AM. SNABBA DANSEN				FÖRR PÅ STHMAS BL		FORMAT			MOLL MED ETT 0

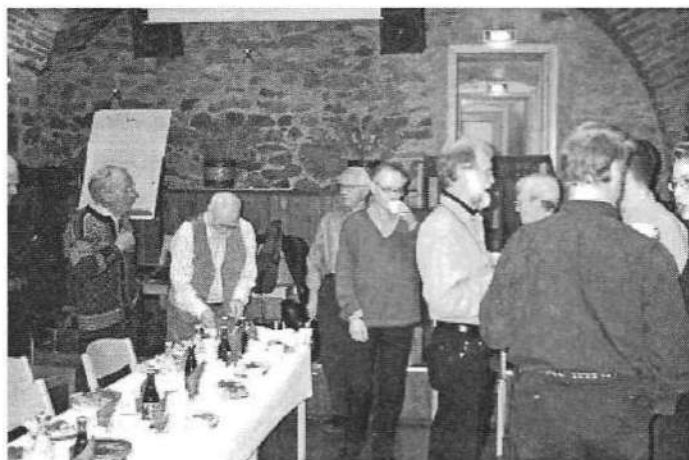

För ovanlighetens skull kunde vi få spela tillsammans med en nybakad riksspelman på dragspel – Inge Henriksson. Repertoaren blev "uppländsk skåpmat" av bästa sort.

Den värmda glöggen serverades...

... och avnjöts.

Ordföranden hälsade alla välkomna...

... varefter låtspelet kunde börja.

Julfest på Hartwickska Huset

Årets aktiviteter avslutades traditionsenligt med en glöggmat- och spelträff. Tillsammans med inbjudna gästspelmän – Marianne och Inge Henriksson – var vi denna gång trettio personer i Gästabudsalen på Hartwickska huset.

Dagen till ära hade både sekreterare och ordförande i föreningen tagit med kamera, vilket resulterade i att vi nu kan bjuda på ett bildreportage från en mycket lyckad kväll.

Mera bilder

Lite hälsingemusik fick också plats under kvällen. Polska efter Mathias Blom, här på förslag av Leif Karlsson, och Ann-Marie Tärnström. Sture Möllerman höll i kameran.

Strax därpå kom ett upplänskt gensvar: Gås Anders lillpolska. Marianne Möllerman, Berit Sandström och Rune Mattsson under allspelet. Påpassligt förevigade av Paul Westman.

Julfesten, forts.

Mätta och belåtna efter landgång, öl, kaffe och kaka fick vi lyssna till både nya kompositioner och traditionella låtar framförda av kvällens gästspelmän, Marianne och Inge Henriksson.

Kommande aktiviteter

Det gångna årets träffar på Hartwickska Huset har varit välbesökta. Vi hade till och med deltagarrekor vid ett tillfälle. Det var vid Anders Matssons besök i höstas. Trettio två spelmän kom för att lyssna och spela. Alla fick inte rum i kafeterian! Det gamla rekordet var på trettio, när Peter "Puma" Hedlund gästade oss för några år sedan.

Trots den senaste tidens goda uppslutning vid våra träffar har vi i styrelsen beslutat att arbeta vidare under lite andra former. Vi kommer inte att ha månatliga sammankomster under våren, utan satsar i stället på andra aktiviteter.

En träff ska vi ha som tidigare och det blir i samband med kommande årsmöte i mars. Kallelse till årsmötet skickas ut med nästa nummer av tidningen Nyckelharpan.

För övrigt planerar vi en helgkurs/träff samt ett besök på någon lämplig institution med anknytning till vår verksamhet.

Tidigare besök på Svenskt Visarkiv rönt mycket stor uppskattning från deltagarna liksom den guidade bussresan i uppländska spelmansmiljöer.

Någon har föreslagit en konsert – ett arrangemang som kräver en hel del förberedelse och gärna också någon samarbetspartner eller liknande för att det ska bli så hög klass som möjligt.

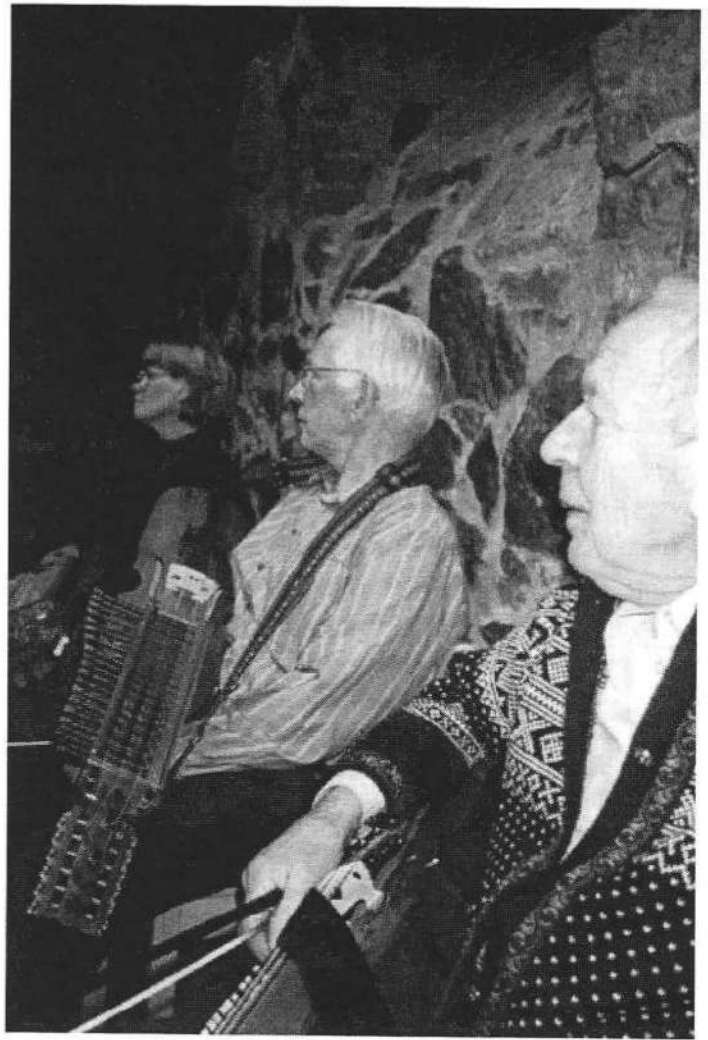
Vår tidning kommer som tidigare att ges ut med fyra nummer per år, men det krävs att fler än redaktionen kommer med bidrag. Som i detta nummer där artikeln om Gulamåla Viten infördes på initiativ från en av våra medlemmar.

I vår strävan att hålla verksamheten i Föreningen Nyckelharpan på en hög nivå krävs förutom en mängd entusiastiska medlemmar även en aktiv styrelse. En styrelse som ständigt kommer med nya idéer. Vill du själv delta i detta arbete eller har du någon lämplig kandidat, kontakta valberedningen Claus Gomer eller Margareta Malmberg. Du kan också ringa till någon i den sittande styrelsen.

Sture Möllerman

Inge hade även tagit med sig ett enradigt durspel. Det har tidigare ägts av Grop-Gustav. En spelman vars låtar Inge med förkärlek spelar och som han i somras blev riksspelman på.

PORTO

Föreningen Nyckelharpan
 c/o Möllerman
 Riddarstigen 17 A
 183 30 Täby

00
WETTERSTEN Bertil
Dubbelvägen 12
137 57 VÄSTERHANINGE

B

SVERIGE
PORTO
BETALT

FÖRENINGSBREV

Föreningen Nyckelharpan c/o Möllerman, Riddarstigen 17 A, 183 30 Täby

Helgkurs i nyckelharpspel

Vi har långt gångna planer på en helgkurs (lördag - söndag) i nyckelharpspel under april månad. Den kommer att delas upp i två eller tre olika nivåer:

1. För dig som behöver lite mer tid på dig vid inläringen av nya låtar eller precis har lämnat nybörjarstadiet.
2. För dig som snabbt lär dig nya låtar och behärskar instrumentet, men önskar utveckla spelet ytterligare.
3. För dig som känner att du befinner dig någonstans mitt emellan de två första kategorierna av spelmän.

Visar det sig att du valt fel grupp finns naturligtvis möjlighet att byta under kursens gång.

Vi har varit i kontakt med Sahlströmsinstitutet i Tobo och hoppas kunna hålla kursen där under april månad. För-

utsättningen är dock att det inte krockar med den ordinarie verksamheten som slutligen fastställs vid årsskiftet. Det finns heller inte möjlighet att ta emot hur många deltagare som helst. Max tjugofyra sängplatser på själva institutet, men vi undersöker möjligheter på intilliggande ställen.

Föreningen Nyckelharpan kommer som vanligt att stå för en betydande del av kurskostnaden.

För att vi ska kunna arbeta vidare med planeringen av kursen, behöver vi veta hur stort intresse som föreligger. Vi vill därför redan nu ha en preliminär anmälan från våra medlemmar. De som gjort en sådan kommer att kontaktas och har sedan förtur när kursen slutligen fastställs.

Preliminär anmälan nedan ska ha inkommit senast den 12 januari 2001.

PRELIMINÄR ANMÄLAN TILL NYCKELHARPSKURS

Jag är intresserad av att delta i Föreningen Nyckelharpan kurs i april 2001 och vill ingå i grupp nr 1 | 2 | 3 | . (Markera den aktuella gruppen.)

Var god texta!

Namn

Adress

Telefon